

Téma 2 Přímková a rovinná soustava sil

- Přímková soustava sil
- Rovinný svazek sil
- Statický moment síly k bodu a dvojice sil v rovině
- Obecná rovinná soustava sil
- Rovinná soustava rovnoběžných sil

Katedra stavební mechaniky
Fakulta stavební, VŠB - Technická univerzita Ostrava

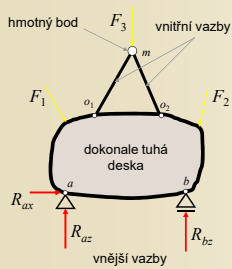

Soustavy sil

Téma č. 1

Na nosnou konstrukci působí zvenčí:
a) **zatižení** (např. nápravové tlaky vozidel, skladované zboží, tíha stavební konstrukce) - vstupní údaj pro řešení konstrukce
b) **reakce ve vnějších vazbách** - předmět výpočtu

Vnější síly - zatižení (primární) a **reakce ve vnějších vazbách** (sekundární), tvoří **soustavu sil**

Řešení soustav sil (tzv. geometrie sil) - **téma č. 2** (přímková a rovinná) a **č. 9** (prostorové).

Přímková soustava sil

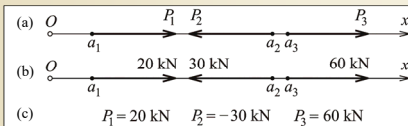
Dvě nebo více sil působí na tuhé těleso v témž paprsku.

Síla v přímkové úloze určena pouze 2 údaji (x , P – kladná při shodě smyslu síly se směrem osy).

Kluzné vektory – nezáleží na polohách působišť jednotlivých sil, při výpočtu reakcí

Vázané vektory – pevně určená působišť jednotlivých sil, při výpočtu vnitřních sil

Grafické znázornění a popis sil

Znázornění a popis přímkové soustavy sil
Obr. 2.1. / str. 9

Přímková soustava sil

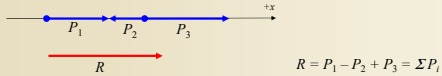
Úloha 1: Stanovení výslednice soustavy sil R („resultanta“)

Výslednice - síla, která má na těleso stejný účinek jako celá soustava sil, s danou soustavou je ekvivalentní. U přímkové soustavy leží na stejném paprsku soustavy a je rovna:

$$R = \sum_{i=1}^n P_i$$

Znaménko výslednice udává smysl, nelze určit působiště – kluzný vektor.

Například :

Přímková soustav sil

4 / 49

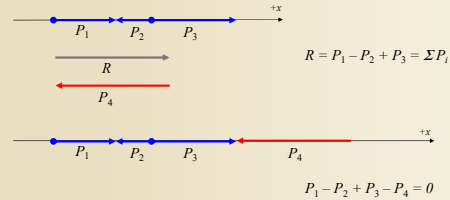

Přímková soustava sil

Úloha 2: Zjištění, zda soustava je či není v rovnováze

Rovnovážná soustava sil - výslednice je nulová. Nerovnovážnou soustavu sil lze uvést do rovnováhy silou velikosti R , ale opačného smyslu.

Například :

Přímková soustav sil

5 / 49

Rovinný svazek sil

Dvě nebo více sil působí v rovině se stejným působištěm v různých směrech.

Axiom o rovnoběžníku sil: Výslednice R dvou sil o společném působišti je jednoznačně určena úhlopříčkou rovnoběžníku sil (a).

Kosinová věta: druhá mocnina strany trojúhelníka je rovna součtu druhých mocnin zbyvajících stran zmenšenému o dvojnásobný součin těchto stran a kosinu úhlu jimi sevřeného.

$$R = \sqrt{P_1^2 + P_2^2 - 2 \cdot P_1 \cdot P_2 \cdot \cos(180^\circ - \varphi)} = \sqrt{P_1^2 + P_2^2 + 2 \cdot P_1 \cdot P_2 \cdot \cos \varphi}$$

Sinová věta: poměr dvou stran trojúhelníka se rovná poměru sinů protilehlých úhlů.

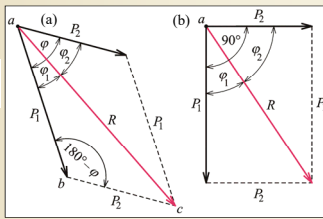
$$\sin \varphi_1 = \frac{P_2}{R} \cdot \sin \varphi \quad \sin \varphi_2 = \frac{P_1}{R} \cdot \sin \varphi$$

Často případ (b): $R = \sqrt{P_1^2 + P_2^2}$

$$\cos \varphi_1 = \frac{P_1}{R} \quad \sin \varphi_1 = \frac{P_2}{R} \quad \cos \varphi_2 = \frac{P_2}{R} \quad \sin \varphi_2 = \frac{P_1}{R} \quad \dots \text{Skládání sil}$$

Rovinný svazek sil

6 / 49

Rovnoběžník sil
Obr. 2.2. / str. 10

Rovinný svazek sil

Síla u rovinného svazku sil je určena pouze 2 údaji (působíště je dáno):

a) prostřednictvím složek P_{ix} , P_{iz} – velikost, směr i smysly síly z rovnoběžníku sil

$$P_i = \sqrt{P_{ix}^2 + P_{iz}^2}$$

$$\sin \gamma_i = \cos \alpha_i = \frac{P_{iz}}{P_i} \quad \cos \gamma_i = \sin \alpha_i = \frac{P_{ix}}{P_i}$$

α_i a γ_i ... **směrové úhly**

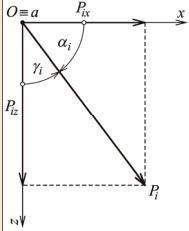
platí: $\alpha_i + \gamma_i = 90^\circ$ $\cos^2 \alpha_i + \cos^2 \gamma_i = 1$

Pro výpočet stačí ... γ_i

b) kladnou velikostí P_i a směrovým úhlem γ_i

$$P_{ix} = P_i \cdot \sin \gamma_i \quad P_{iz} = P_i \cdot \cos \gamma_i$$

Rozklad síly na osové složky

Zadání síly rovinného svazku
Obr. 2.3. / str. 11

Rovinný svazek sil 7 / 49

Výslednice rovinného svazku sil

Postup určení výslednice R rovinného svazku n sil:

a) určit složky P_{ix} , P_{iz} každé ze sil P_i

$$P_{ix} = P_i \cdot \sin \gamma_i \quad P_{iz} = P_i \cdot \cos \gamma_i$$

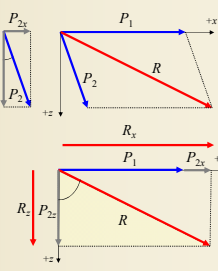
b) vypočítat výslednice obou přímkových soustav sil v souřadnicových osách

$$R_x = \sum_{i=1}^n P_{ix} \quad R_z = \sum_{i=1}^n P_{iz}$$

c) určit velikost a směrový úhel výslednice R rovinného svazku sil

$$R = \sqrt{R_x^2 + R_z^2} \quad \sin \gamma_R = \frac{R_x}{R} \quad \cos \gamma_R = \frac{R_z}{R}$$

Například :

Rovinný svazek sil 8 / 49

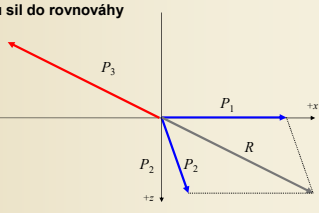
Rovnováha rovinného svazku sil

Podmínky rovnováhy rovinného svazku sil

$$R = 0 \quad \rightarrow \quad R_x = \sum_{i=1}^n P_{ix} = 0 \quad R_z = \sum_{i=1}^n P_{iz} = 0$$

Uvedení rovinného svazku sil do rovnováhy

Například :

Rovinný svazek sil 9 / 49

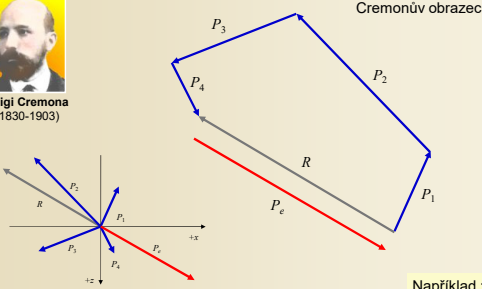

Grafické řešení rovinného svazku

Luigi Cremona
(1830-1903)

Cremonův obrazec

Například :

Rovinný svazek sil 13 / 49

Využití poznatků o rovinném svazku

Příhradová konstrukce, Pavilon V z roku 2000, Brněnské výstaviště

Rovinný svazek sil 14 / 49

Využití poznatků o rovinném svazku

Příhradová konstrukce, Pavilon V z roku 2000, Brněnské výstaviště

Rovinný svazek sil 15 / 49

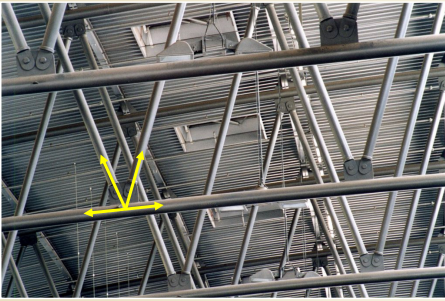

Využití poznatků o rovinném svazku

Přihradová konstrukce, Pavilon V z roku 2000, Brněnské výstaviště

Rovinný svazek sil

16 / 49

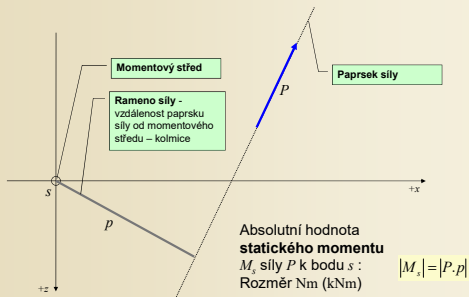

Statický moment síly k bodu

Statický moment síly k bodu a dvojice sil v rovině

17 / 49

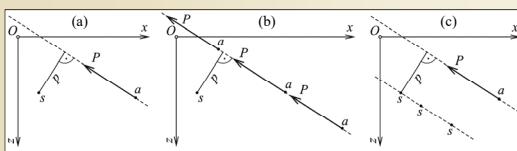

Statický moment síly k bodu

Platí:

- a) statický moment k s se nemění, posouvá-li se síla po svém paprsku
- b) posouvá-li se s po přímce rovnoběžné s paprskem síly, statický moment síly se k němu nemění

Statický moment síly k bodu
 Obr. 2.6. / str. 13

Statický moment síly k bodu a dvojice sil v rovině

18 / 49

Dvojice sil

Dvojice sil – dvě stejně velké rovnoběžné síly opačných smyslů.
Rameno dvojice sil – vzdálenost p paprsků obou sil.

Dvojice sil vyvoluje na těleso pouze otáčivý účinek ve své rovině, vyjádřený **statickým momentem M dvojice sil** : $|M| = |P \cdot p|$

Statický moment síly k bodu a dvojice sil v rovině 22 / 49

Dvojice sil

Pro statický moment M dvojice sil platí:

- je stejný ke všem bodům (momentovým středům) tělesa
- nezmění se, posune-li se dvojice sil do jiného místa nebo pootočí-li se oba paprsky (při zachování délky p)
- nemění se při současném zmenšování p a zvětšování P , $P \cdot p$ zůstává konstantní
- kladný smysl otáčení stejný jako u statického momentu síly
- více dvojic – lze nahradit jedinou výslednou dvojicí sil, je-li nulová – rovnováha

Dvojice sil
Obr. 2.10. / str. 15

Statický moment síly k bodu a dvojice sil v rovině 23 / 49

Dvojice sil

Schéma statického působení celistvé a dělené patky

Patky ocelových sloupů – statické schéma

Statický moment síly k bodu a dvojice sil v rovině 24 / 49

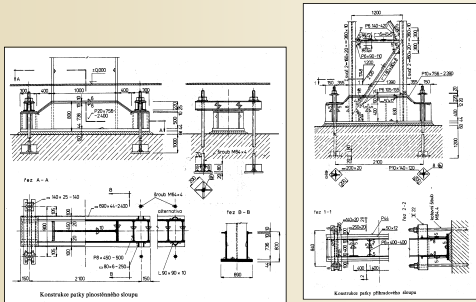

Dvojice sil

Patky ocelových sloupů – výrobní dokumentace

Statický moment síly k bodu a dvojice sil v rovině

25 / 49

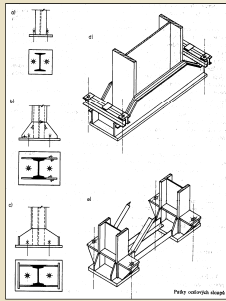

Dvojice sil

Patky ocelových sloupů – schéma

Statický moment síly k bodu a dvojice sil v rovině

26 / 49

Společný účinek síly a dvojice sil

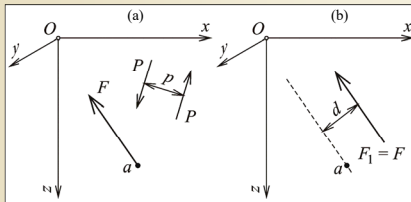
Účinek dvojice sil : $M = P \cdot p$ Účinek síly F : $M_a = F \cdot 0 = 0$

Posune-li se F rovnoběžně o vzdálenost d : $M_a = F \cdot d$

Požadavek : posunout F o vzdálenost d , aby $F \cdot d = P \cdot p$

Výsledek :

$$d = \frac{P \cdot p}{F}$$

Společný účinek síly a dvojice
Obr. 2.11. / str. 16

Statický moment síly k bodu a dvojice sil v rovině

27 / 49

Příklad 2.4

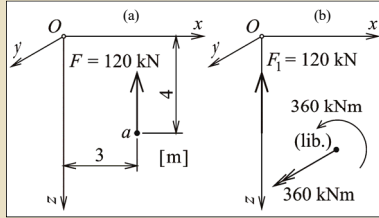
Zadáno: působíště a , síla F

Předmět výpočtu: takový statický moment M dvojice sil při posunutí F , aby otáčivý účinek zůstal nezměněn

Řešení:

$$M_a = -F \cdot x_a$$

Přidaný statický moment M dvojice sil musí být stejně veliký, ale opačného smyslu, tj. **kladného**

Zadání a výsledek příkladu 2.4
Obr. 2.12. / str. 16

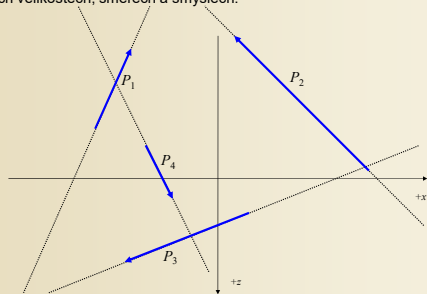

Obecná rovinná soustava sil

Působí-li v téže rovině dvě nebo více (obecně n) sil P_i o různých působíštích a různých velikostech, směrech a smyslech.

Obecná rovinná soustava sil

Působíště každé síly a je zadáno dvojicí souřadnic x_a a z_a , velikost, směr a smysl kterékoliv síly P_i může být zadán 2 způsoby:

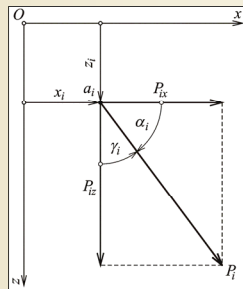
a) prostřednictvím složek P_{ix} , P_{iz} , velikost, směr i smysl síly z rovnoběžníku sil

$$P_i = \sqrt{P_{ix}^2 + P_{iz}^2}$$

$$\sin \gamma_i = \cos \alpha_i = \frac{P_{iz}}{P_i} \quad \cos \gamma_i = \sin \alpha_i = \frac{P_{ix}}{P_i}$$

b) kladnou velikostí P_i a směrovým úhlem γ_i

$$P_{ix} = P_i \cdot \sin \gamma_i \quad P_{iz} = P_i \cdot \cos \gamma_i$$

Zadání síly obecné rovinné soustavy
Obr. 2.13. / str. 16

Výsledný účinek obecné rovinné soustavy sil

Postup:

- a) pro každou sílu P_i určit složky P_{ix}, P_{iz}
- b) každou složku P_{ix} posunout rovnoběžně do osy x a do roviny soustavy přidat statický moment $M_{ix} = P_{ix} \cdot z_i = P_i \cdot z_i \cdot \sin \gamma_i$
- c) každou složku P_{iz} posunout rovnoběžně do osy z a do roviny soustavy přidat statický moment $M_{iz} = -P_{iz} \cdot x_i = -P_i \cdot x_i \cdot \cos \gamma_i$

- d) určit výslednice R_x, R_z obou přímkových soustav sil

$$R_x = \sum_{i=1}^n P_{ix} \quad R_z = \sum_{i=1}^n P_{iz}$$

- e) vypočítat výslednici R a její směrový úhel γ_R

$$R = \sqrt{R_x^2 + R_z^2} \quad \sin \gamma_R = \frac{R_z}{R} \quad \cos \gamma_R = \frac{R_x}{R}$$

- f) získat výsledný statický moment soustavy M_R

$$M_R = \sum_{i=1}^n (M_{ix} + M_{iz}) + \sum_{j=1}^m M_j \quad (M_j \dots \text{případné zadané statické momenty dvojic sil})$$

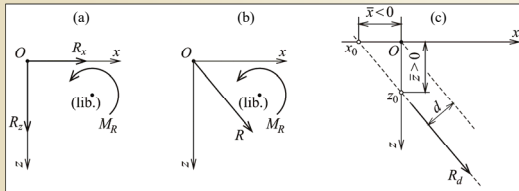

Výsledný účinek obecné rovinné soustavy sil

Lze formulovat trojím způsobem:

- a) osovými složkami výslednice R_x, R_z v souřadnicových osách a výsledným statickým momentem M_R
- b) výslednicí R v počátku a výsledným statickým momentem M_R

Tři způsoby znázornění výsledného účinku obecné rovinné soustavy sil
Obr. 2.14. / str. 17

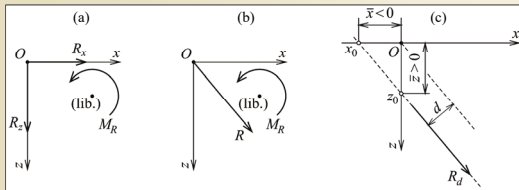

Výsledný účinek obecné rovinné soustavy sil

Lze formulovat trojím způsobem:

- c) výslednicí R_d , posunutí o d tak, aby účinek $R \cdot d$ byl stejný jako M_R

$$d = \frac{|M_R|}{R} \quad M_R + R_x \cdot \bar{x} = 0 \rightarrow \bar{x} = -\frac{M_R}{R_x} \quad M_R - R_z \cdot \bar{z} = 0 \rightarrow \bar{z} = \frac{M_R}{R_z}$$

Tři způsoby znázornění výsledného účinku obecné rovinné soustavy sil
Obr. 2.14. / str. 17

Výsledný účinek rovinné soustavy rovnoběžných sil

a) velikost výslednice R

$$R = \sum_{i=1}^n P_i$$

kladná velikost = smysl výslednice se shoduje s kladným směrem souřadnicové osy z

b) poloha paprsku výslednice R

$$M_R = -Rd = -\sum_{i=1}^n P_i \cdot p_i$$

z Varignonovy momentové věty k momentovému středu (nejčastěji k počátku), d, p_i kladné ve směru kladné osy x, R má povahu volného vektoru ve svém paprsku

$$d = \frac{-M_R}{R} = \frac{1}{R} \sum_{i=1}^n P_i \cdot p_i$$

Výsledný účinek může být vyjádřen:

a) výslednicí R , procházející momentovým středem a statickým momentem M_R

b) výslednicí $R_d = R$, která je posunuta do paprsku vzdálenosti d od počátku

---

Příklad 2.7

Zadáno

Působíště, směry a velikosti čtyř svislých sil

Předmět výpočtu

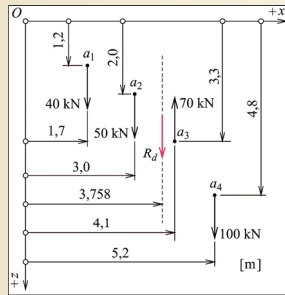
Velikost výslednice R a poloha jejího paprsku

Řešení

$$R = \sum_{i=1}^4 P_i = 120 \text{ kN}$$

$$M_R = -Rd = -\sum_{i=1}^4 P_i \cdot p_i = -451 \text{ kNm}$$

$$d = \frac{|M_R|}{R} = 3,758 \text{ m}$$

Zadáni a výsledek příkladu 2.7

Obr. 2.19 / str. 22

Podmínky rovnováhy rovinné soustavy rovnoběžných sil

V rovnováze tehdy, když je nulová R a M_R .

2 podmínky rovnováhy (1 silová, 1 momentová):

$$R = \sum_{i=1}^n P_i = 0 \quad M_R = -M_R = \sum_{i=1}^n P_i \cdot p_i = 0$$

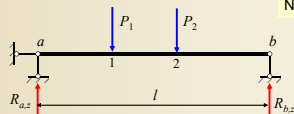
Lze použít rovněž 2 momentové podmínky ke dvěma momentovým středům a, b , které neleží na přímce rovnoběžné s paprskem sil.

$$M_a = \sum_{i=1}^n P_i \cdot p_{ai} = 0 \quad M_b = \sum_{i=1}^n P_i \cdot p_{bi} = 0$$

$$M_a = 0 \rightarrow R_{bz}$$

$$M_b = 0 \rightarrow R_{az}$$

$$R_z = 0 \rightarrow \text{kontrola}$$

Například :

Příklad 2.8

Zadáno

Souřadnice x_i , velikosti sil P_2 a P_3 .

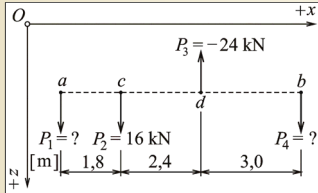
Předmět výpočtu a řešení

Velikosti sil P_1 a P_4 , které zajistí soustavě sil rovnováhu s využitím těchto podmínek rovnováhy:

$$M_a = 0 \rightarrow P_4$$

$$M_b = 0 \rightarrow P_1$$

$$R_z = 0 \rightarrow \text{Kontrola}$$

Zadáni příkladu 2.8

Obr. 2.20. / str. 23

Statický střed rovinné soustavy rovnoběžných sil

Předpoklad řešení:

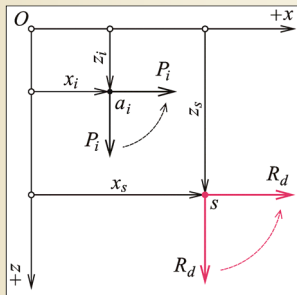
- a) $R \neq 0$
- b) U působících sil P_i nutno zadat obě souřadnice x_i a z_i .

Postup:

- a) Určit polohu vodorovného paprsku výslednice R_x od svislých sil (x_s)
- b) Určit polohu vodorovného paprsku výslednice R_z od sil, které byly otočeny o 90° proti směru hodinových ručiček (z_s)

$$M_R = R d = \sum_{i=1}^n P_i z_i$$

$$d = z_s = \frac{M_R}{R} = \frac{1}{R} \sum_{i=1}^n P_i z_i$$

Statický střed v rovině

Obr. 2.21. / str. 24

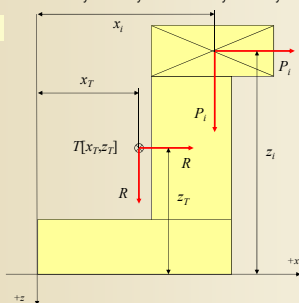

Statický střed rovinné soustavy rovnoběžných sil

Využití: výpočet těžiště hmotných rovinných čar a hmotných rovinných obrazců - téma č. 8

Například :

Okruhy problémů k ústní části zkoušky

1. Přímková soustava
2. Rovinný svazek sil
3. Statický moment síly k bodu v rovinné úloze
4. Dvojice sil
5. Obecná rovinná soustava sil
6. Varignonova momentová věta
7. Rovinná soustava rovnoběžných sil
8. Statický střed rovinné soustavy rovnoběžných sil

Podklady ke zkoušce 49 / 49
